

L' EXCURSIONISTA

BOLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ CATALANISTA D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS

FUNDADA EN 26 DE NOVEMBRE DE 1876

ANY IV.

BARCELONA 31 DE DESEMBRE DE 1881

NÚM. 38.

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

GRATIS PERA 'LS ASSOCIATS.—Pera 'ls no socis: 2⁵⁰ pessetas al any.—Número sol 25 cénts.
—Se suscriu en lo LOCAL DE LA ASSOCIACIÓ, PARADÍS, 10, SEGON, ahont deuen dirigir-se totas las comunicacions y en las llibrerías de Verdaguer, Parera, y Felip.

ASSOCIACIÓ CATALANISTA

D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS.

En virtud de la elecció reglamentaria verificada lo dia 12 del corrent, la Junta Directiva pera l' any 1882 ha quedat constituida del modo següent:

<i>President:</i>	D. Joaquim Riera y Bertran.
<i>Vice-President:</i>	D. Antoni Rubió y Lluch.
<i>Tresorer:</i>	D. Ramon Vergés.
<i>Vocals:</i>	D. Arthur Pedrals.
	D. Carles Garcia Vilamala.
	D. Antoni Auléstia y Pijoan.
	D. Antoni Torrents y Torras.
	D. Joseph Ricart Giralt.
	D. Joan Cardona.
<i>Secretari 1.er:</i>	D. Pelegrí Casades y Gramatxes.
<i>Secretari 2.^{on}:</i>	D. Lluís María Soler.

Barcelona 29 Desembre 1881.

Lo Secretari 2.^{on}

PELEGRÍ CASADES Y GRAMATXES.

TORNS DE CONFERENCIAS.

Janer 20.—Tercer congrés internacional geográfich (continuació).— Don Joseph Ricart Giralt.

— 27.—Calch y lectura de lápidas.—D. Eduart Tàmaro.

SESSIÓ Y EXCURSIÓ.

Janer 8. — Sessió inaugural dels travalls de l' Associació pera lo corrent any que tindrà lloch en lo Institut de Foment del Treball Nacional, á las 8 de la vetlla.

— 22.—Excursió á Sant Fost, Martorellas y Cabanyes. (Sospesa, per rahó del temps, lo dia que debia tenir efecte).

SOCIS ENTRATS DURANT LO MES DE DÉSEMBRE.

- D. Lluís Sagnier y Safont.
 » Manel Belau.
 » Ignasi Cornet.
 » Ramon Marquet.
 » Francesch Carreras y Candí.
 » Joseph Rabassó y Sagués.
 » Joan B. Corominas y Lloberas.

VISITA

Á LA EX-COLEGIATA DE SANTA AGNA, AVUY PARROQUIA MAJOR,
 DE BARCELONA,

lo dia 4 de Desembre de 1881.

Concorreguéren á la mateixa los Srs. Tàmaro, Barallat (Heribert), Soler, y Casades (Joaquim y Pelegrí).

Situada en lo carrer de Santa Agna, (antiguament dit del *Testament dels Ases*,) presenta en ell una senzilla porta, adornada ab baquetons que enquadran la llinda, sostinguts per los escuts de la colegiata, la qual comunica al petit porxo que precedeix al pati, en el que s'obra un arch rebaixat apoyat en dos ménsulas esculturadas.

Sombrejat antiguament lo pati per un centenari y superb olm, tallat fá temps, presenta en son fondo la severa fatxada ojival de l'iglesia, formada per la portalada d'archs apuntats en degradació, sostinguts per primas columnetas de molt rudimentaris capítells y bassas. Damunt d'ella hi ha un ull de bou y termina en la doble vessant de la teulada. A má dreta continua lo mur en lo que duas modernas finestras destruheixen altres tants finestrals adornats ab calats de bona época. A má esquerra se vehuen la paret de la capella dita de Tots los Sants ab una finestra románica un poch mutilada, los ennegrits murs de la nau primitiva, ab sos contrafors y finestrals y los edificis de l'antigua Abadía, avuy casa Rectoral. Damunt de la fatxada sobressurten los llisos murs y contraforts del cimbori, y en l'àngul esquer l'espadanya pera las campanas.

L'interior presenta la forma y planta de las vellas fábricas románicas, y si bé l'ojiva s'observa en la nau, es ella tan tímida que no atrevintse á volar, com en son mellor temps, quasi forma archs rebaixats. En lo cimbori, que s'alsa en mitx del crehuer y vé sostingut per fermes archs semicirculars, es ahont l'art tudesch se presenta més atrevit. Fou termenat en 1507 en temps del Prior Gualves: y avuy se troba pintat ab molt malt gust.

La part primitiva del temple, que data de 1146, queda reduida á la nau que vá desde 'l crehuer al claustre, presentant sa volta, lleugerament apuntada, sostinguda per archs, que s' uneixen en

unas claus petites y toscament treballadas y apoyan en las columnas, adossadas al mur, que tenen uns curiosos capitells perfectament romànichs. Tres senzills finestrals en ojiva, núsos de tot adorno y de reduhit vano, donan llum á aquesta nau. Los brassos del crehuer y lo presbiteri indican menor antigüetat, y presentan sa volta de canó seguit. En l' ábside existeix un finestral ab calats, tapat completament per lo modern y barroch retaule.

Lo sol de la iglesia se troba en sa totalitat format per curiosas laudas dels sigles xiv, xv y xvi, algunas d' ellas ab estátuas en relleu y altres ab escuts nobiliaris, contenint totas enterraments de canonges y cavallers. A més, sapigut es lo sepulcre de Miquel de Boéra y de Soler, Generalíssim dels exércits de Ferran lo Católich y de Carles I, que 's troba á má esquerra entrant, ab la curiosa estatua de marbre del meteix, y lo gran escut de tan noble cavaller.

La iglesia conté, á més del major, varis altars, mereixent citarse en primer lloch lo del Sant Sepulcre, baix qual advocació fou erigit lo temple per Guillem I, Patriarca de Jerusalem. Aquesta capella s' en diu dels *Perdons*, per rahó de celebrarshi un Jubileu plenari tots los anys los dias 16 y 17 de Mars y 's troba situada en lo bras del creuher de la part del Evangeli. Tanca aquesta capella un bon reixat, obra notable de serralleria dels passats sigles. Presenta sa volta de canó seguit, y rep la llum per una petita llanterna practicada en la volta. En l' ábside existeix, completament tapada, una llarga y prima espitllera, que sols mirada exteriorment se pot veure, y á més en lo vértice, ó punt d' unió, de la teulada en doble vessant, existeix una petita creu romànica ab esgrafiats. Aquesta capella d' aspecte primitiu é imponent, té algunas estátuas molt rudament treballadas que representan á Jesu-Crist mort, las tres Marias, Sant Joan y los varons Nicodemus y Arimatea, algunas d' ellas tal vegada de primers del xiv. A més hi ha en la propia capella una estatua jahent de la Verge, bastant notable.

Devant de la meteixa existeix la de Sant Joseph y del S. S. Sagrament, ab grandiosa portalada, formada per dos termas columnas neo-romanas que sostenen un cornisament especial surmontat per un gran escut nobiliari. En ella cridan l' esment quatre quadros de Juncosa, que ab mellors llums se podrian coneixer sos respectius assumptos; lo del retaule, que representa una sagrada Família, fã poch temps restaurat, es bastant notable y per últim son d' especial efecte las rajolas de Valencia que cobreixen lo sol, y part de las parets, y la gran lauda dels Patrons de la capella.

En l' altar de Sant Daniel crida l' atenció un preciós sepulcre d' alabastre, obra del xiv, ab estatua jahent, presentant la cara anterior partida per tres compartiments ojivals que contenen, lo del mitj, una bella estatueta de la Verge Maria y 'ls dels dos costats los escuts de la colegiata. En las caras laterals hi ha respecti-

vament un escut llis y un altre ab una rosa, enquadrats dintre d' uns rosons bellament treballats. A més en un racó s' hi conserva una pica d' alabastre, que existia en la Capella Real de Santa Agata. Aquesta capella de S. Daniel, pintada molt impropïament, té la volta estrellada.

A son costat, y al extrém del temple, un estret y fosch passadís comunica ab l' antiga Sala Capitular, avuy capella del Angel, que presenta una volta ab cinch claus bellament esculturadas, un rossetó y á més una bonica fatxadeta que dona pas al claustre.

Finalment, en lo bras dret del crehuer y al costat del sepulcre del dit Boera, hi ha la capella de Tots los Sants, construcció notable dels primers temps del estil ojival, qual volta y murs se trovan pintats ab lo pitjor gust, y té un gran quadro en lo retaule, de notable composició.

En la Sagristia, que está divida en duas espayosas salas, penjan de las parets alguns quadros de Viladomat y d' altres autors del sigle passat, bastant notables, y á més se guarda una preciosa imatge de la Verge, d' alabastre, obra del xiv, perfectament esculturada y digne d' esser coneguda.

En lo peu de la escala que porta al camaril hi ha una petita lapideta ab aquesta inscripció:

+ *Kl. Febroarii. A. D. M. CC. — LXXXIII. obiit. Ray. R. Oreves. de. Ordie. s. sepulc. cui. aia. requiescat. i. glia.*

Notable es lo grupo de Santa Agna, ab la Verge á la falda y Sant Joaquim, obra del escultor Amadeu, que ocupa la part principal del retaule major, 'l que ha vingut á sustituhir l' antich que era format per unas valiosas taulas gótigas, las quals foren convertidas als més humils usos, com á *fusta vella*; fins que apiadat d' ellas nostre ilustrat consoci Rvnt. Vallet las adquirí y avuy conserva los maltractats fragments en son museu.

Dels antichs ornaments y objectes de cult, sembla que no 'n queda rastre; y per tant res pogueren veure los visitants. Se sab que 'ls Reys Católics regalaren un tern de vellut vermell ab brodat.

Seguidament se trasladaren al claustre, que 's trova al peu de la iglesia, ab lo qual hi comunica una esbelta porta ojival, nua de tot adorno, quasi tapada per un cancell, posat fá molt poch temps.

La comunicació del dit claustre ab l' exterior de l' Abadía es per medi d' un porxo, ab notable enteixinat, sostingut per una gran viga apoyada en duas cartelas que contenen dos escuts. Un portal ab dovellas y la creu patriarcal de la Colegiata dona entrada al claustre baix. A la galeria superior s' hi puja per una escala próxima á dita porta.

Lo claustre es gótic, compost de dos pisos, y pertany al xiv. Presenta la severitat del gust románich y l' esbeliés del ojival. Los fustes de las columnas de la galeria baixa son formats per qua-

tre cilindros de marbre adherits entre si, tenint totes los capitells y basas iguals. Los archs de contrafort de las galerias s'apoyan en *ménsulas* diferentment esculturadas; y l'escut de la *Colegiata* campeja en los murs. Un enteixinat de fusta forma lo sostre. En las parets, emblanquinadas, s'obran los portals adovellats que comunican ab diferents dependencias, y com notable mereix citar-se la fatxadeta de la capella del Angel formada d'una portalada ab archs semicirculars en degradació sostinguts per feixos de columnetas, quals treballats capitells desapareixen sota una espessa capa de cals. Dos finestrels ab calats y columnetas flanqueijan la porta. No menys curiosa es la que conduhía al *Noviciat*, quals dovellas mideixen uns set pams de llargada.

Lo *Noviciat* era un grandió saló, quals ruinas existian fá molt poch temps al costat NO. del claustre. Sos ennegrits murs eran dividits per sis grans finestrels ojivals, sostenint la volta dos archs apuntats de molta volada 'ls que s'apoyavan en quatre contraforts. En aquet saló tingueren lloch las Corts generals que en 1493 celebrá Ferran lo Católich.

La galeria alta es molt notable. Sostenen los archs escarsans feixos de primas columnetas quals capitells son tots diferentment historiat, ombrejant aquesta galeria la volada de la teulada, sostinguda per uns caps de viga molt curiosos. L'única porta notable que presenta es la del chor, qu' es ojival, surmontada de la Creu Patriarcal.

Antiguament ocupava lo Chor lo centre del temple y fou traslladat al lloch actual; més avuy ab motiu de la colocació d'una grossa orga s'ha destruit la volta que 'l sostenia, diventse retallar la cadirada, y construintse un impropí empostissat, sostingut per dos peus drets de fusta.

L'arxiu de la vella *Colegiata*, rich en notables documents, no fou mostrat als visitants, per rahó, segons se 'ls digué, del desarreglo y confusió en que 's troban los plechs y rotllos de papers y pergamins ficats interinament á dins de sachs, sent casi impossible son exámen.

La primitiva fundació sembla que data del Comte Ramon Berenguer IV, en recort de las Crehuadas, establintse en ella los Cavallers Templaris. Posteriorment l'ocuparen los Canonges Regulars de Sant Agustí, subjectes al Patriarca de Jerusalem, com á membres de l'Ordre del S. Sepulcre, observant fins á 1592 la regla de Sant Agustí.

Lo Rey Alfons II, en son testament fet á Perpinyá en 1194, li feu donació de la *Colegiata* de la vila de Palafrugell, qual Prior convertí lo castell de dita vila dit de Sant Martí, en *Palau dels fruits*, que 's recullian dels numerosos feus que aquella tenia; y á més, després de la mort de Dalmau de Palou li concedí la vila de Jofriu, ab sos termes y pertenenencias pera la fundació de cinch be-

nifets. També Ramon de Plegamans li concedí algunes rendes y la part que li corresponia del dret dit de *Cops*.

Lo Papa Martí V per Butlla de 6 de las Kalendas de Setembre de 1421, destiná á la Colegiata las rendes de la de Santa Eulalia del Camp, unintse los dos Capítols en 1423.

En 1595 per Butlla de Climent VIII fou secularisada la Colegiata; més Paulo V en 1608 restablí á la meteixa los antics privilegis, declarantla *nullius diocesis*.

Abolida la Colegiata per l' últim concordat, avuy té lo títol de Parroquia Major, conservant fins fa pocs anys una Curia propia.

EXCURSIÓ PARTICULAR

Á BANYOLAS, BESALÚ, SANT JOAN LAS FONTS, OLOT, SANT JOAN DE LAS ABADESSAS, RIPOLL Y NURIA

en los dias del 8 al 12 de Juliol de 1881.

Verificaren la excursió esmentada nostres consocis los Srs. Barrallat (Heribert), Santamaria y Olivó. Sortiren lo dia 8 de Barcelona en direcció á Gerona, en qual ciutat se detingueren fins á la tarde visitant sas més notables antiguitats y molt especialment la Seu, S. Feliu y S. Pere de Galligans, acompanyantlos al Museu instalat en lo claustre de la última iglesia, nostre soci delegat á Gerona, lo cronista de aquella ciutat Sr. Girbal. De Gerona eixiren lo propi dia envers Banyolas, podent ja aquella mateixa nit recorrer las voreras de son magnífich llach disfrutant d' un bonich efecte de lluna. L' endemá se dirigiren á Porqueras al altre costat del estany pera visitar son notable temple románich, en qual ingrés las arquivoltas en degradació dibuixan lleugerament un arch de ferradura, trovantse en son interior un exemple dels archs triomfals que en los primers temps de la arquitectura cristiana (*basílicas llatinas*) s' acostumavan á colocar en la entrada del presbiteri, sostingut aquell arch per duas robustas columnas coronadas per grossos capitells exornats de figuras alegóricas. A la vora del llach que té un kilómetre de llarch, essent sa amplada mitja de 200 á 300 metres, se troba l' establiment d' aygua sulfurosa (*Font pudosa*); las Astunas ó Tunas, banchs de roca clivellats per conmocions volcánicas, y sepulturas olerdulanas. Retornats á Banyolas acompanyats del Sr. Alsins delegat de la CATALANISTA y eminent cronista y geólech, visitaren la iglesia parroquial, Santa Maria dels Turers, temple ojival del sigle XIII y lo monastir de S. Esteve, de construcció moderna que té uns elegantíssims claustres del renaixement, en lo que s' conservan encara gran nombre de lápidas sepulcrales dels antics abats.

A la tarde del mateix dia 9 eixiren de Banyolas en direcció á Besalú, parantse en lo camí á visitar la iglesia de Serinyá, fábrica

romànica de las més senzillas, si bé tota ella bastida de pedra picada, presentant la particularitat d'esser exterior la escala del campanar. Un cop á Besalú dedicaren tota la tarde en recorrer la població y sos notables monuments religiosos del sigle x, lo monastir de S. Pere ab tres naus y son magnífich deambulatori sens rival en altres construccions romàniques de nostra patria; la parroquia de S. Vicens ab sos exornats ingressos principal y lateral é incomparable y originalíssim finestral de la fatxada, en qual iglesia se guarda la miraculosa Vera-Creu que dugué de Roma lo Comte En Bernat Tallaferro; y la arrunada colegiata de Santa Maria, antigua Seu bisuldunense, de qual temple resta sols en peu lo crehuer y sos tres ábsides, estant aterrats enterament lo temple y sos claustres quals historiats capitells de marbre, per vergonya de Catalunya, no fa molt temps vengué un fill de la població á un marxant extranger. Fínalment visitaren los excursionistas los pochs vestigis que restan de las murallas del palau dels comtes, entre ells un tros de torra habilitada pera campanar; la *Juderia* soterrani que 's diu tenia comunicació ab lo palau, y lo pont romànich sobre 'l Fluviá del que han desaparegut. també recientment, l' arch y la torra que li imprimia característica fesomia. Al següent dia sortiren envers Olot, visitant en lo camí, en Palau de Montagut, una esglesia de senzilla construcció romànica; passant al peu del turó format per un banch de rocas basálticas sobre 'l que 's veu lo poble de *Castellfolit*; travessant després per dintre la població, y separantse més tart del camí pera visitar lo notable temple romànich de S. Joan las Fonts, poéticament situat junt las ayguas del Fluviá, temple ab notable portalada y ábsides, dividit interiorment en tres naus, mostrant en los capitells reminiscencias de la exornació pérsica y que guarda una pica de batejar que havia servit quan lo baptisme per immersió; un banch de pedra de la meteixa época en lo presbiteri y un Crist de fusta també romànich vestint una llarga túnica. En Olot, la vila dels apagats volcans alsada sobre un sol format de lavas, tingueren lo gust d' estrenyar la mà de nostres ilustrats delegats Srs. Saderra y Bolós, y al dia següent, després de visitar la iglesia parroquial, grandió temple de construcció moderna com tots los demés de la població, se dirigiren á peu á S. Joan de las Abadessas seguint primer lo tros de carretera nova y després no deixant ja més la vella que travessant entre montanyas porta al poble últimament esmentat. Desde la carretera pogueren veure en la primera part de son trajecte á esquerra la solitaria vall de *Rivodazari* ab l' arrunat monastir de Santa Maria de Ridaura, convent en lo sigle x, y qual fundació s' atribuheix á Vifred de Riá pare del Pelós, essent Comte de Besalú, abans que ho fos de Barcelona; desplegantse més tart á sa vista la grandiosa muralla dels Pirineus en una extensió notable. A la tarde arribaren á S. Joan de las Abadessas qual monastir fou fundat en la vall de Ripoll per Vifred lo

Pelós, deixanthi sa filla Emmon per primera abadesa del mateix. La actual iglesia de S. Joan, alsada sobre la de Vifred en temps del abat Pons de Mulnells (1140-1193) té la planta en figura de creu llatina, ocupant los bras superior de la creu l'altar, y l'oposat lo chor. Lo retaule major compost d'imatges de talla y de taulas del sigle xvi deixa posteriorment espay pera altre altar més modern ahont se venera lo Santíssim Misteri. Los ingressos son per los brassos de la creu; lo dret per l'intermedi d' uns claustres ojivals termenats en 1445 en temps del abat Pere de Moncorb, molt semblants als de Santa Agna de nostra ciutat; l'altre ingrés es per la via pública per haverse enderrocat en lo sigle xvi altres claustres del sigle ix nomenats de S. Mateu ahont estavan enterrats los abats y abadessas del monastir, restant encara d'aquells empotradas algunas lápidas, en lo mur que queda en peu. Se guardan en la iglesia alguns notables frontals dels sigles xi, xiv y xv, y entre altres richs joyells, una creu románica.

S. Pol, iglesia dedicada á S. Joan y S. Pau, que fou abans parroquia, data del sigle xi, conservant encara del temps de sa fundació l'ingrés y part del cimbori. També té la població un bonich pont ojival sobre 'l riu Ter.

Al dia següent se dirigiren los excursionistas ab lo tren á Ripoll, desde ahont, despres de visitar lo célebre y may prou ponderat monastir, sortiren en direcció á Ribas, y de Ribas al dia següent, encara nit, cap á Nuria ahont arribaren poch després d'eixit lo sol, disfrutant en lo camí d'aquells magnífichs é imponents paysatges il·luminats per la lluna fins esser al poble de Caralps. Desde Caralps pintoresch aplech de pobres casetas ab cubertas de pissarra, comensan á succehirse en gran nombre las ramorejants cascatas, entre las que es la més important lo *Salt del Sastre* que alimentan las ayguas de tramontana de Coma de Vaca. En lo santuari de Nuria terme de la excursió, veren nostres companys la Imatge románica de la Verge que en ell se venera, la miraculosa campana que fan alguns del sigle xiii y un curiosíssim calzer y patena de llautó de la época románica. De retorn á Ripoll lo propi dia, al següent sortiren ab lo primer tren que 's dirigía á Barcelona.

EXCURSIÓ PARTICULAR

Á ARLES DEL VALLESPÍ (ROSSELLÓ) LO DIA 24 D' AGOST DE 1881.

Trobantse nostres consocis Srs. Casades (P.), Godó y Xiran en Amelie-les-bains (Pirineus Orientals), feren una excursió á la esmentada vila ab lo fi de coneixer sa antigua iglesia, de gran anomenada en lo Rosselló.

La moderna població d' Amelie, encar no conta mitja centuria, essent deguda sa celebritat á las ayguas termals que naixen en dit punt, ayguas conegudas ja dels romans, segons sembla, y ho de-

mostran un gran mosaich y una piscina, que s' atribueixen á aquells llunyans temps, existents en lo modern *Etablissement des Thermes Romaines*. Se trova situada poéticament en un congost format per los rius Tec y Montdoní, que allí ajuntan sas aigües, y amagada dintre un espadat single, de caràcter montserratí, conegut per la *Gorga d' Annibal*. La ufana que per tot arreu domina, la frescor que comunican las abundantíssimas aigües que per aquells entorns mormolan y las altíssimas montanyas pirenaicas que per tots los indrets aixecan llurs cims, fan d' aquell lloch un fidel trasllat dels renombrats paisatjes de la Suïssa, y un siti tot l' any visitat per los extranjers, degut á l' apacible temperatura que sempre en éll s' hi gosa y á sas maravellosas aigües termals.

Sortíren d' Amelie en direcció á Arles (3 kils.) prenent la carretera que posa en comunicació abduas poblacions, y que segueix la ribera del Tec. Res mes preciós que la vall entre quals hortas y arbredas s' escorra lo riu y serpenteja lo camí ombrejat d' una doble renglera d' alts y corpulents arbres.

Santa Maria d' Arles del Vallespir (42 kils. de Perpinyá) se trova assentada en lo marge del Tec en la confluencia ab lo Riu-fer-rer y s' exten en una deliciosa vall á 277 metros d' altitut limitada per las estribacions pirenaicas.

Son aspecte es antich, y sos llarchs y estrets carrers, li donan un caràcter de velluria que s' escau á los recorts històrichs que guarda la població.

En molts indrets d' ella cridan l' esment vestigis arqueològichs y fragments de antigas construccions escampats entre las vellas casas, y entre ells una lápida ab llegenda gòtica del sigle XIII, una capelleta formada ab fragments romànichs y algunas columnas.

Dos altas torras romànichs, que sobrehíen de las demés construccions, cridan poderosament l' atenció per sa especial forma y anys que representan y á ellas se deu que en la encontrada s' en diga d' Arles la *vila dels dos campanars*.

L' iglesia de Sta. Maria es notabilíssima, baix los punts de vista històrich y artístich. L' origen del monestir se remonta á l' época de Lluís lo Piadós, essent fundat en 821 per un tal Castellanus, que reuní en la vall ahont conflueixen lo Tec y lo torrent dit Riufer-rer, á alguns monjos de Sant Benet procedents del Ampurdá, als quals se deu la repoblació de la vall del riu Muga en los primers anys de la Reconquista.

Fundat lo primitiu monastir de Benedictins ab lo nom de Sant Pere de Riufer-rer, una inundació destruí lo cenobi al any de sa fundació, reedificantlo novament los monjos ab lo nom de Santa Maria del Vallespir. Devastat en 869 per los Normands en temps del Abat Recimirus lo monjo Hilperic demaná á Carles lo Calvo ausilis pera una nova edificació, lo qual li fou concedit ab altres privilegis.

L' actual iglesia fou consagrada lo 14 de Novembre de 1046 per Berenguer, bisbe de Elna, assistit de Wilfret, bisbe de Carcassona. Una segona consagració tingué lloch lo 15 Octubre 1157, á qual cerimonia hi assistiren los bisbes de Narbona, Elna, Girona, Vich y Barcelona; los abats de Sant Feliu, St. Tibère, de Cuxá, Sant Genís, St. Miquel de Fluviá, Canigó y St. Pere de Roda, y gran nombre de nobles y poble.

Constan los noms dels primers Abats, per rahó de certas importants concessions obtingudas per ells en favor de son monestir, com son Babylas, que fixá los límits territorials del Cenobi; Recindus, que lográ la confirmació dels antichs privilegis otorgats per Ludovico Pio; lo ja dit Hilperic; Castellanus II que engrandí los territoris del Monastir; Aiméricus, Arnulf, que portá á Arles los cossos dels Sants Abdon y Senen. patrons de la vila, en temps del papa Joan XIII. al qual demaná sa protecció pera lo monastir Oliva Cabreta, Comte de Cerdanya, del Conflent y del Vallespir.

En 1078, Bernat, comte de Besalú, concedí lo monastir á Wifret bisbe de Narbona. Los Reys d' Aragó li feren donació de molts bens y privilegis, donantli una gran importancia, que no perdé en los sigles mitjos. Alfons I lo Cast en 1178 lo defensá de las previsions dels senyors territorials vehins del dit monastir, permetent al abat Robert fortificarlo junt ab la població que rodeijá de murallas.

Entre las donacions fetas al monastir desde sa fundació per Castellanus, se deu fer esment la de Seniofre, Comte de Barcelona, que cedí los feus que tenia en la Cerdanya, las de Oliva y sa esposa Ermengardis, de Guillem, comte de Basulú, de Enrich I de Fransa, del Comte Ramon Berenguer III, del bisbe d' Elna, al qual havia pertenescut lo Monastir, del vescomte de Cardona, que en 1307 concedí á la Abadía una renta de dotze cargas de sal de Cardona, y altres.

L' Abat mitrat d' Arles era Senyor de las vilas del Banys (avuy *Amelie*), Codalet y de Forques. Tenia lo dret de celebrar dos concilis synodals.

Destruit lo monastir y robadas sas antigas joyas durant la revolució del 1792, avuy sols se conserva l' iglesia románica ab son notable campanar y lo claustre de transició y algunas altres curiositats arqueológicas dignes d' especial esment.

De l' iglesia primitiva que Castellanus fundá en lo sigle IX res ne queda. L' actual temple fou consagrat lo 14 novembre de 1046 D' aquesta época 'n resta sols la fatxada, porque lo 13 d' Octubre de 1157, Berenguer arquebisbe de Narbona consagrá la nova iglesia de l' Abadía, á la construcció de la qual contribuïren Artal II bisbe d' Elna y son predecessor Udalgaris.

L' iglesia se trova situada en la part mes elevada de la població y s' hi puja per uns quants esgrahons, que hi ha en un dels cos-

tats de la típica plassa, que conduheixen á un petit pati davant de la fatxada. Aquesta no deixa de ser molt curiosa per sa rudesia primitiva.

La porta presenta en sa part superior un tros de marbre, en forma de frontó, en qui hi son gravadas l' *Alpha* y l' *Omega*: un arch cintrat adornat ab motlluras representant fullas de palma corona aquesta part de la fatxada, y s' apoya damunt de dos fragments de cornisa que debia formar part d' un altre antich edifici. En las bases de l' archivolta y á manera de cartelas hi han barbarament esculturats dos animals fantástichs que devoran á uns homes. La tradició local diu que representan als *Simiots*—animals salvatjes,—que 's menjavan las criaturas de l' encontrada, salvantla d' aytal plaga los Sants Cosme y Damiá al esser trasladats desde Roma á Arles per Arnulf llurs cossos sants. En lo timpan hi ha la creu bisantina en mitx de la qual hi campeja lo relleu que representa lo Pare Etern, y en las extremitats dels brassos de la Creu los atributs dels Sants Evangelistas, tot trevallat sobre marbre. En la part superior de tan notable porta, s' obra una gran finestra moderna que destruí la antiga que deuria existir, desapareixent ensempls part de la ratlla d' archs semicirculars que lo colrat mur adornan. Finalment hi ha duas finestretas geminadas y sota lo gran frontó á dos vessants en que acaba la fatxada hi corran algunas desiguals oberturas.

Al costat esquer de la porta hi ha una notable lápida gòtica que diu: $\Lambda + \omega$ *Anno Domini MCCXX V idus septembris, obiit Bernardus de Monte Esquivo abbas istius loci.*

En la paret esquerra que tanca lo pati, que havia sigut un antich cementir, hi ha empotrat un relleu de marbre blanch que figura un Crucifix de tamany casi natural, obra bisantina molt recomanable. En l' ángul del pati hi ha una capelleta que rés te de particular, emplantada en lo lloch ahont existí una altre molt antiga. Al costat de dita capelleta exterior, crida l' atenció un sepulcre fet d' un sol bloc de marbre, que presenta en la cara mes visible un circol que inclou una creu grega, com la de Sta. Eulalia, partida d' alt baix per una barra, venint á formar lo anagrama del *Christus*. La tapa á doble vessant, no presenta cap escultura. La tomba descrita s' atribuheix al sigle V.

En ella hi foren guardats los cossos dels Sants Patrons d' Arles, Abdon y Senen, y actualment hi han algunas reliquias y certa cantitat d' aygua maravellosa que segons piadosa creencia naix en dit sepulcre. Se creu que éll fou destinat á algun dels primers abats, ó tal vegada, fou manada fer per Arnulf.

L' interior del temple es verdaderament notable per sa grandiositat y severa magestat de sas proporcions. Consta de tres espayosas naus quals voltas que sostenen fermes pilars son lleugerament apuntadas, essent la de la nau del mitj d' una extraordinaria al-

sada. Uns grans archs en plena cintra oberts entre 'ls pilars donan pas á las naus laterals y á las capellas que en ellas existeixen. La nuesa de tot adorno d'esculptura y la robustés de la construcció parlan del sigle XI, mes las voltas indican que foren construïdas ó reforsadas á principis del XIII.

Los reiaules poch tenen de particular, artísticament considerats, lo mes notable es el de Sant Abdon y Senen obra del XVII ab recomenables treballs de talla.

En éll se veneran los cossos dels Sants Patrons d' Arles ja citats continguts dintre dos bustos de plata de tamany casi natural, obra de Miquel Alerigues, argenter de Perpinyá feta en 1425 l'un y 1440 l'altre, segons se llegeix en la inscripció gòtica gravada en lo mateix reliquiari. Forma son peu un treballat calat de bon estil ojival, sostingut per petits lleons. A mes se trovan enriquits ab varias antigas pedras, algunas de las quals se diuen de la corona de Carlo Magno.

Algunas notables lápidas se conservan en lo temple, mes avuy no son visibles per trovarse darrera dels reiaules. Una d' ellas es la del Abat Arnulf amagada per lo reiaule dels Sants Cosme y Damiá que la copiá Marca. Altre en la capella de St. Benet del Abat Desbach.

Res mes de notable conté l'iglesia, la qual se trova completament emblanquinada.

Lo claustre, que existeix á la part esquerra del temple, es un preciós model del sigle XIII. Es de grans dimensions y presenta tretze arcadas en cada una de sas quatre galerías, sostingudas las ojivas per primas y esbeltas columnas aparelladas de marbre blanch, al estil del preciós claustre de St. Domingo de Gerona. Los capitells, encara que senzills y poch variats son molt elegants y las bassas adornadas ab floratje. Aquet claustre presenta la particularitat contra lo ordinari, que sols quatre pilans en los anguls sostenen tota la construcció.

Es vergonyós lo descuit en que 's té tan notable monument de la vella Abadía d' Arles, y tal vegada dintre no molts anys no será altra cosa que un munt de runas. Una de las galerías ha perdut son aplom decantantse d'un modo alarmant.

Fora de las duas notables torras románicas, d'aspecte sever y quals ennegrits sillars parlan dels molts anys de sa existencia, res mes presenta la vella vila d' Arles.

Las aforas son altament pintorescas. Limitats sos últims termes per las altas montanyas pirenaicas que la tancan completament, si bé la privan de grans perspectives, no obstant es la vall en que 's trova assentada, deliciosa y ombrívola refrescada per las aigües del Tec, en quals riberas s'hi trovan llochs plens de poesia y richs en colors y tons.

Lo turista hi sentirá dolsas emocions, puix després d'haver

passejat per los flanchs del Canigó, pot visitar la célebre gruta *den-Pey*, admirar los esgarrafosos avenchs de *la Fon*, las montanyas de Montalbá y las altas cimas de *St. Cristan* y altres que fora llarch anomenar.

INAUGURACIÓ OFICIAL

DEL FERRO-CARRIL Á VILANOVA.

Abans d'ahir (29 de Desembre de 1881) tingué lloch aquest succés, tant important pera l'excursionisme.

La obertura d'un camí de ferro es la realisació d'un dels principals medis que poden ajudar á nostra Associació, al fi moral que 's proposa que es lo de conseguir que la nostra patria sia coneguda per aquells que, tant de casa com de fora, la desconeixen y, per consecuenca, sia estimada com se mereix.

Aquest objecte se realisá enterament en lo acte que aném á ressenyar, ja que hi assistiren gran nombre de personas de representació, moltes d'ellas vingudas expressament de Madrid: senadors, diputats, alts empleats y especialment periodistas de tots los partits polítichs en que está dividida la nostra nació.

La ASSOCIACIÓ CATALANISTA hi estigué representada per lo nostre amich D. Carles Garcia Vilamala, per delegació del Sr. President á qui sas atencions no li permeteren concorrehi, y acompanyá á dit Sr lo nostre consoci D. Antoni Massó, invitat particularment per la empresa. Diguém de pas que la representació de la CATALANISTA entre 'ls convidats era tan numerosa com escullida ja que son consocis nostres lo senyor D. Francisco Gumá, iniciador y Director-gerent del ferro-carril, lo Sr. D. Agustí Pujol, Secretari general de la Empresa y D. Cels Xaudaró enginyer director general de las obras. En la estació de Barcelona s'hi veyan además los Srs. Aguiló (D. Marian), Barallat (D. Celestí), Coroleu, Calvet, Padró, autor del projecte de monument premiat pera commemorar la inauguració, Mitjans (D. Ursino), Farnés, Ferrer y Soler, etc, etc. y á la arribada á Vilanova s'ajuntavan á la comitiva lo nostre soci honorari l'Excm. Sr. D. Víctor Balaguer, lo delegat á Vilanova D. Theodor Creus, D. Antoni Rubió y Lluch, Vice-president electe, lo Marqués de Vallgornera y altres. La festa donchs era ben favorescuda d'excursionistas.

Poch despres de la hora senyalada per la empresa se sentia lo robust xisclet de la ornada locomotora y lo tren oficial sortia majestuosament de la estació.

Desde 'l primer moment se notaren las bonas condicions del material en lo espayós dels wagons y en las comoditats que ofereixen, especialment tractantse de un viatge curt, així com també en lo suau moviment que tenen, lo que fá que 'l viatjer s'hi troba enterament á pler.

Entre las innovacions introduhidas s'hi observa principalment la circulació expedita en tota la llargada del tren, un fil eléctrich pera avisar als maquinistas de qualsevol accident y un elegant y nou sistema de iluminació.

Debém consignar que aqueixos carruatjes no creyém sian destinats á viatjes llarchs quant la línea s'haja prolongat segons lo projecte de la

empresa, haventsens dit que llavors se posarán en circulació los *Sleeping cars*, ó sian cotxes-llits que s' usan en los Estats-Units d' América, que es d' ahont procedeix lo material mòvil.

Lo viatge fou encisador. La naturalesa volgué disfressar un dia d' hivern ab un cel de primavera y las onadas verdas, transparents y armoniosas del mar de Catalunya, semblavan llensar al pas del convoy sos rulls de plata en senyal de festa.

S' atravessá lo plá de la Marina, passant lo tren per dessota un arch triunfal de banderolas en la estació del Prat; se saludá de lluny al Montserrat mentres se salvaba l' antich *Rubricatus* per un magnífich pont de ferro ab pilas d' obra, y ben aviat la Torra del Baró á Viladecans, lo castell d' Aramprunyá, damunt de Gavá, y las rojencas torras de Castelldefels, recordaren als excursionistas las dificultats fá poch trobadas pera visitar aqueixos llochs y la facilitat que s' acaba de obtenir ab lo ferro-carri. Enhorabona, donchs, á la empresa.

A Castelldefels le plá va definintse y la línea passa per entre unas petites dunas, pera entrar després en las cantelludas costas de Garraf. En aquestas es ahont s' estima lo titánich esfors dels constructors de la vía puix que aquesta s' hi obra pas mitjansant catorze foradadas y nombrosos desmònts, terraplens y viaductes. Entre aquestas obras las més notables son: la foradada de la Falconera, túnel casi monolítich de mes de 700 metres d' extensió, obert en quinze mesos, segons consigna una lápida que 's veu en la boca; lo viaducte de la Penya Roja, tot de pedra ab vuit magníficas arcadas, y lo doble viaducte de Vallcayca, d' un sol ull, per hont passant á la vegada y en diferent nivell lo camí de ferro y la carretera.

La travessia de las Costas de Garraf es, apart de lo notable de las mentadas obras sumament interessant per la varietat de marinas que's desplegan á la vista del viatjer. Ara 's veu una punta de terra que s' avansa mar endias; mes enllá un single ferestech incessantment combatut per l' onatge; després una petita cala plena de quietut, en fí una varietat tal d' accidents, sempre dominats per la inmensa blavor del mar, que res deixan que envejar á las celebradas costas d' Italia tan ponderadas dels viatjers. Termina dignament aquesta serie de bellesas naturals la aparició de la blanca població de Sitjes, neta com una congesta, dominada per un ayrós campanar.

Creyem impossible que l' entusiasme de la població á la arribada del tren, las músicas que arreu l' acompanyavan en sa marxa, ni las alegres festas de Vilanova, hajan pogut esborrar del ánimo dels invitats duas vivas impresions: la produhida per la bellesa del paysatge y la de admiració causada per las obras de la vía. A la Companyia, donchs, y especialment al nostre consoci Sr. Gumá, la Associació dona la mes coral felicitació, desitjantlos coratje pera mes grans empresas que reiscan en honra y profit del pays que 'ns ha vist naixer.

COMUNICACIÓ.

Se n' ha rebut una de D. Joaquim Salarich, de Caldas d' Estrach, donant compte de las següents excavacions efectuadas en lo puig de la *torre dels Encantats*.

La primera excavació doná per resultat la troballa d' alguns fragments de cerámica, fent un buyt de 10 pams de llarch per 9 d' amplada y fondaria.

La segona excavació, verificada á unas 12 passas de la primera, direcció S., presentava una boca elíptica, d' uns 3 pams per 9; y á proporció que s' profundisava s' anava aixamplant. La terra sobreposada, y que omplia en sa totalitat lo clot tallat en la roca, com lo primer, era grassa y molt carregada de mica. Los testos descoberts, d' un etxura un tant diferenta dels de la primera excavació, eran relativament menys abundosos. Alfons del clot d' uns 22 pams, ab uns 10 de diámetre, s' hi trová una pedra arenisca (portada de molt lluny) en forma de cassola y ab coll, y al mateix temps un solatge, bastant feixuch, que s' partí en dos parts al traurelo del fons. A mes s' hi trováren alguns *pondus* de terra cuyta.

La tercera excavació fou feta á uns 8 passos de la segona y 10 de la primera formant las tres com un triángul escaleno. Se profundisaren uns 20 pams y tenia lo forat uns 10 de diámetre. En lo fons s' hi trová un mineral que apar pedra volcanisada, y á son vol cendra y pedras arrodonidas, códols, de composició cálcica, molt diferenta de las rocas del voltant, y entre ellas una de las ditas *pedra de llamp*. La terra d' aquest clot ab prou feynas contenia mica, y presenta la figura d' un cono truncat. En éll foren trovadas una quarantena de pessas de terra foradadas; á mes una petita moneda, tal vegada emporitana, dos petits instruments d' os, un d' ells pot ser una agulla *crinalis* y á mes un poch de mineral de coure.

NOVAS

Nostre digne é ilustrat sóci delegat á Caldetas D. Joaquim Salarich, ha remés en varias ocasions, pera lo Museu de l' Associació, alguns dels fragments de cerámica romana, *pondus* y altres objectes trovats en las diferents excavacions, que baix sa inteligent direcció, s' han vingut fent en lo puig de la *Torra dels Encantats* del esmentat poble.

Una nova Associació s' acaba de fundar en nostra ciutat y que de totas veras aplaudim, porque indica que en lo mon del art ocupa Barcelona un Moch envejable.

Nos referim al *Círcol Mozart*, format per lluhits joves aficionats al diví art de la música. En la vetllada inaugural se executaren varias pessas de gran válua artística, ab una precisió y colorit verdaderament notables, contribuhint á la excelent interpretació de las meteixas la bona direcció

de nostre distingit consoci D. Salvador Armet y Ricart, al qual felicitem per l'acert ab que portá á terme la important part que li correspongué en dita solemnitat.

Hayem rebut lo Prospecte de l' *Il·lustració catalana* pera lo vinent any de 1882, que será lo tercer de sa publicació; y per ell nos congratulém de saber que 's proposa introduhir notables milloras que donarán nou reals á tan notable publicació, única en sa classe en Catalunya. Ademés de doblar lo número de planas, sortint á llum quinzenalment, los reputats dibuixants Pellicer y Llovera estarán respectivament encarregats de las alegorías dels dotze mesos del any y de las quatre estacions.

Los aymants del art cristiá están d' enhorabona ab motiu d' haber dec'arat lo Govern de S. M. monument nacional històrich y artístich á la ex-Colegiata de Santa Agna d' aquesta ciutat, que 's tractava d' arrunar pera construir en son lloch un temple de majors proporcions.

Aquesta justa y lloable resolució es deguda á las gestions fetas per la Comissió de Monuments y Academia de Bellas Arts d' aquesta provincia, haventhi contribuït també eficazment la CATALANISTA.

Han sigut cedit's á l' Associació los objectes y obras següents:

Per D. Joaquim Olivó: *Calendari Català* de 1876, 10 números del *Diari de Barcelona* de 1821; *Historia de las Antillas* de M. Elias Regnault, Barcelona 1846 y dos exemplars de Java d' Olor. Per D. Joan B. Parcet, delegat á Vilasar de Dalt: 8 monedas romanas. Per D. Pelegri Casades: Calch d' una lápida del segle XIII. Per la *Academia bibliográfica Mariana*: *Calendario* para el año 1882, Lérida 1881. Per lo Sr. Director de la «Patria Catalana»: *Certamen literari* iniciat per lo mateix, Valls 1881. Per D. Joan B. Parcet: *Observaciones clinicas* recogidas y presentadas á la Academia de medicina y cirugía de Barcelona, per lo propi donador, Barcelona 1874; *Boletín médico-farmacéutico del litoral* desde el 15 Julio 1879 al Agosto del 80. Per la *Academia científico mercantil* de Barcelona: *Plan de la Reforma de la carrera mercantil*, Barcelona 1881; *Aranceles de los derechos que devengan en el ejercicio de su cargo los peritos y profesores mercantiles*, Barcelona 1881. Per lo Decanat de Piera, duas fotografías una del verdadero retrato del Smo. Cristo de Piera, tal como fué hallado milagrosamente y altre ab los Estandartes y casulla que atesora Piera, como dádiva de D. Jaime el Conquistador. Per la *Revista Popular*: *Almanaque de los amigos del Papa*, para 1882. Per lo soci delegat á la Bisbal Sr. Sitjar: dos fragments de cerámica romana d' Empurias. Per D. Lluís M. Soler: *Suplement á las conferencias del Marroch*, 1880.

AVÍS.—Ab lo número següent repartirém la portada é index corresponent als quatre anys, de 1878 á 81. del present *Bolletí*, á fi de poguerse encuadernar en un sol volum.

80
INSTITUT
D'ESTUDIS CATALANS
BIBLIOTECA DE CATALUNYA

Núm. 5848

Armari 06(46.7.8)

Prestatge